

Les primeres capacitats del nadó amb dèficit visual

Mercè Leonhardt Gallego

Fundació Vicenç Ferrer

Fundació Ramon Martí Bonet

Recepció ***data | Acceptació ***data

Resum: El dèficit visual sever suposa per a un bebè, per a un nen en desenvolupament un greu obstacle per establir una relació i comunicació amb els altres. El suport i ajut del professional d'Atenció Primerenca resulta, per a molts pares, el pont que facilita la trobada entre ells, per establir una relació amorosa, i un vincle fort i potenciador de la personalitat del nen. L'aplicació d'una sèrie de materials com l'Escala d'assessorament del comportament neonatal del Dr. Brazelton i la Bateria d'optotips ML Leonhardt afavoriran la descoberta de les capacitats del nadó per tal de poder-les potenciar en tot el possible.

Paraules clau: dèficit visual, nadó, relació amorosa i comunicació, Escala d'assessorament del comportament neonatal de T.B. Brazelton, Bateria Optotipos ML Leonhardt

Abstract: Several visual impairments mean for a baby a serious obstacle for establishing a good relationship and communication with others. The support and help of Early Intervention for many parents is the bridge that facilitates contact between them to establish a relationship and a strong bond that enhance the personality of the child. The application of a number of materials such as Neonatal Behavioural Assessment Scale of Dr. B. Brazelton and the Battery of different optics cards ML Leonhardt, in order to discover baby's capabilities, become as an useful and efficient tool.

Keywords: Visual impairment, newborn, loving relationship and communication, Neonatal Behaviour Assessment Scale of T.B. Brazelton, Battery Optotypes ML Leonhardt

Introducció

Els estudis sobre el sistema visual ens mostren com la visió ens dona al voltant del 80% de la informació sobre el món que ens envolta i sobre nosaltres mateixos. Si la visió no és bona, la informació rebuda també n'està mancada.

En el nostre entorn hi ha senyals que podem veure, sons que podem escoltar, aromes que podem olorar. Sense un sistema especialitzat en el nostre organisme, només podem detectar parts de l'ambient que són sensibles als sensoris que té disponibles la persona.

Els sentits no poden informar-nos de tot el que passa en l'ambient però tampoc estem tan limitats com altres sers vius. Per exemple, no podem veure amb la claredat d'un gat en la foscor, però estem més ben dotats que un ocell que depèn tant de la llum perquè sense ella es moriria de gana, tot i que les seves potes estiguessin sobre l'aliment. Els sistemes sensorials són els mitjans pels quals rebem la informació del nostre entorn. Conèixer quina informació es rep (o es deixa de rebre) i la forma de com es rep és fonamental per comprendre i predir la conducta habitual o la possible conducta diferent en cas d'haver de conèixer amb altres alteracions.

La visió del nadó

El sistema visual del nounat es desenvolupa ràpidament i es torna cada vegada més competent. En aquest període de ràpid desenvolupament, el sistema és molt vulnerable. La manca d'estímuls procedents de l'entorn o una selecció anòmala d'aquests pot tenir conseqüències molt negatives. Per exemple, si el lactant ha viscut sis mesos sense una visió organitzada, és massa tard per redreçar-la. El nen no utilitzarà correctament la seva capacitat visual. I resulta difícil determinar si el lactant no ho fa, el nen no mira encara que físicament pugui fer-ho o bé si és que no ho pot fer. El sistema visual però continua sent vulnerable i pot experimentar danys durant un cert temps. Si un ull no té una aportació d'estímuls, pot aparèixer una afecció permanent del sistema binocular, encara que el període de visió monocular estigui present un curt espai de temps i s'ha de tenir en compte que aquesta classe de sensibilitat dura fins al tercer any de vida.

Les funcions visuals, podem començar a observar-les just quan neix el nen. Quan el nadó fixa per primer cop els seus ulls en la cara de la mare o del pare, és capaç

d'estar un temps llarg observant-la, especialment si està a una distància entre uns 25-30 cm. Podem observar bebès grans prematurs que, al cap de pocs dies, comencen a desenvolupar la seva mirada, fixant els seus ulls amb atenció cap a la mare o en models visuals, i realitzant uns seguiments a un objecte en moviment.

Des del naixement, el nadó disposa d'un equip sensorial i perceptiu que li permet comunicar-se i descobrir el seu entorn. La relació entre pares i fills es basa en el to de veu, el ritme i l'entonació de les paraules, els gestos i una comunicació emocional que estableix els primers fils invisibles en la interacció i relació, base dels primers vincles. La comunicació es crea a través dels mitjans que s'utilitzen, de manera que els pares ni se'n adonen. La mare, el pare, se serveixen de diversos canals: auditiu (li parla i li canta) kinestèsic (el toca, l'acaronar), visual (el mira, posa el seu rostre a la vora de la cara del nen). Els pares no es pregunten «quina quantitat» de la seva comunicació li arriba al bebè, però segueixen repetint-la. I, d'aquesta forma, apareixen i es creen les primeres interaccions socials en què, a més de comunicar-se, se senten emocions i alhora es vol tranquil·litzar el bebè, donar-li confort i assolir l'homeòstasi o equilibri de les seves funcions fisiològiques perquè és la base que li permetrà estar atent als estímuls externs.

Els nounats disposen d'un ampli ventall d'habilitats, predisposicions mentals i un bon nombre d'aptituds, excepcionalment adaptades a les necessitats crítiques de les primeres edats. Així, el nounat no només pot veure sinó que també mostra preferències visuals, definides com a la cara dels pares i, fins i tot, poden distingir les d'altres persones, o bé prefereixen mirar imatges visuals noves. Mostren preferències en l'exploració i són sensibles a les mirades dels altres, de manera que des de l'inici poden intuir-ne les seves emocions. Els bebès poden distingir entre les diverses expressions facials que reflecteixen emocions (per exemple, tristesa, alegria, sorpresa) i, fins i tot, poden imitar aquestes expressions. Poden també imitar expressions facials així com diferents sons, no solament a través de moviments amb la boca, llengua o altres gestos facials, sinó també amb el parpelleig dels ulls o mo-

viments de dits. També es mostren més atents a la mirada fixa que no pas en una mirada que es perd en l'entorn.

Quan el nen se sent desbordat pels estímuls o per situacions no adequades per a ell, ho mostra amb comportaments d'estrès indicadors de la seva recerca d'ajut o del consol, ajut que confia que li vindrà de l'adult.

En el nostre treball amb nadons amb discapacitats i amb prematurs, ens cal buscar aquelles eines que ens ajudin en el nostre treball professional a conèixer i entendre millor el nadó. Els nadons també poden mostrar la seva incomoditat davant d'estímuls desbordants per a ells o allò que els fa dolor; per tant, és necessari detectar, al més aviat possible, aquells signes d'estrès que pateixen els nens. Aquesta detecció ens indica la necessitat i el valor profitós que té pel fet d'haver-se sentit comprès. Sortosament, avui dia tenim al nostre abast escales com la Neonatal Behavioural Assessment Scale o Escala d'assessorament del comportament neonatal de T.B. Brazelton (1997) o la NBO Neonatal Behavioural Observation de K. Nugent (2010), que ens permeten l'observació de les capacitats i fortaleses de què disposa el bebè, així com la seva fragilitat. o punts més febles a través dels quals ens diu que aquell nen/a necessita més suport.

Observar com el nen està disposat o no a atendre els estímuls externs ens proporciona un coneixement general de com és, de les seves preferències o fins i tot cap a on s'orienten les seves limitacions. Alguns dels ítems de la Neonatal Behavioural Assessment Scale NBAS, mostren com, per exemple, els d'«Orientació al so», la gran reactivitat o hipersensibilitat que mostren els nens amb dèficit visual des del naixement al so, les preferències de contacte amb el cos de l'adult, en el de l'«Abraçada» i la recerca de la veu de la mare i del pare, al mateix temps que està sentint la nostra. Aquestes competències i, en especial, la diferenciació i preferència als pares que fa el bebè potencien, sens dubte, les primeres relacions de vinculació entre ells.

Per altra banda, per tal d'avaluar la qualitat de la visió dels més petits així com els diferents aspectes de les funcions visuals, disposem de la Bateria d'optotips «ML»· Leonhardt (2012), que ens indica amb detall allò que veu un nadó o a on se situen les seves mancances. Tots aquests

materials configuren un ajut extraordinari per conèixer les habilitats dels nadons amb discapacitats, així com dels prematurs, la qual cosa, pel fet d'ampliar el coneixement als pares, se senten ajudats en els canvis possibles i necessaris, que, en definitiva, permetran una millor valoració de la mirada i respostes del seu fill i, d'aquesta manera, progressar amb la construcció del vincle des d'una perspectiva més positiva.

Períodes de desenvolupament del sistema visual

Existeix un període crític a partir del qual no és possible que es comenci un desenvolupament normal del sistema visual i un període sensible durant el qual continua la seva maduració, sempre que el període crític hagi estat normal en la seva primera evolució. Pel que fa al període crític, s'ha investigat com la privació d'estímuls visuals durant el període crític provoca alteracions en tots els nivells de la via visual.

Hubel i Wiessel (1999), oftalmòlegs i eminents investigadors, van establir la duració del període crític en animals com el gat en sis setmanes, i en el mico, en vuit setmanes. Extrapolant aquests resultats a la visió del nen, van fixar el període crític entre els dos i quatre mesos d'edat.

El desenvolupament del sistema visual segueix un procés dinàmic amb modificacions anatòmiques i fisiològiques després del naixement, i que es perfecciona sobre la base de la experiència visual, que s'adquireix durant els primers vuit anys; per tant, els especialistes han de conèixer els canvis i estar atents al «període crític» o període de plasticitat sensorial, que és l'etapa de major plasticitat, i al període sensible, entre el naixement i els cinc anys, ja que el que no s'aprèn, o «s'aprèn malament» en aquestes etapes serà difícil de recuperar. Es fa imprescindible la intervenció primerenca per afavorir una òptima evolució del sistema visual

Un bebè amb dèficit visual no té les mateixes oportunitats per donar un significat a la pròpia identitat, al seu jo en relació a l'altre o bé per descobrir el món amb les seves pròpies habilitats. El bebè amb severes dificultats en el seu sistema visual necessita d'un jo auxiliar, d'una altra persona que li doni suport i estableixi el pont de trobada entre ell i

el món. L'activitat a desenvolupar davant el desconegut és l'estímul, la porta que obre la curiositat al coneixement, curiositat que és manté a través del plaer que proporciona el joc i la integració d'aquest coneixement experimentat de forma repetida.

Conèixer com percep el món el nen cec, així com afavoreix una resta visual al bebè de baixa visió són aspectes importants que els pares desitgen conèixer i, al mateix temps, els ajuda a donar bones respostes al seu fill.

Els pares, amb el seu amor i bon fer, seran la base que potenciarà l'estímul pel coneixement, i amb el temps s'enfortiran les capacitats del fill. La base de l'estímul i la curiositat està en el lligam i el vincle que es va creant entre ells.

El treball dels professionals

En l'atenció primerenca, es considera la importància d'ajudar els pares a conèixer no només com és i evoluciona un bebè cec, sinó a tenir en compte les diferències individuals, o sigui els aspectes originals i personals de què el nen disposa, així com la resta visual que pot tenir un determinat nen. En un lactant, es tindrà en compte el seu interès per mirar la cara dels pares i algun objecte determinat, que li cridi l'atenció i estigui al suficientment a prop. També tindrà en compte el nivell d'activitat, els períodes d'atenció que presenta, així com la major o menor facilitat per aconseguir-los, el llindar de resposta, considerant la major o menor quantitat d'estímul que el nen necessita per poder respondre, el llindar de tolerància, baix o alt, segons la capacitat que presenta davant d'estímuls desbordants, etc.

Recollir els aspectes forts que mostra el nadó o lactant, i alhora també les seves vulnerabilitats, representarà aspectes a potenciar pels pares en la mesura del possible, i seran factors bàsics molt importants de coneixement pels pares que il·luminaran el camí fosc pel qual comencen a caminar (2015).

Bibliografia

- Brazelton, T.B., i J.K. Nugent. 1997. *Escala para la evaluación del comportamiento neonatal*. arcelona: Paidós.
- Hubel, D.H., i T.N. Wiessel. 1999. «Early explorations of the development and plasticity of the visual cortex: A personal view». *Journal of Neurobiology* 41 (7): 7-9.
- Leonhardt, M. 2012. *Optotipos «ML» Leonhardt para neonatos y niños con discapacidad. La evaluación visual en atención temprana*. Barcelona: Fundació Ramon Martí Bonet.
- Leonhardt, M., coord., et al. 2015. *Un cambio de mirada. Bebé prematuro, familia y profesionales. Desde la primera atención en el hospital a la vinculación y seguimiento en el CDIAP*. El Ejido: Círculo Rojo.
- Nugent, J.K., C. Keefer, S. Minear, L. Johnson i Y. Blanchard. 2010. *Manual del sistema de observación de la conducta del recién nacido (NBO)*. Madrid: TEA.